

da's toch Naatje...

Gijsbreghts column van week 27 - 2024

Mijn moeder was een Lindengrachtse, dus een echte jordanese. Ze gebruikte jordanese uitdrukkingen en kon zich goed redden in het Hoogmokums. Ik heb zonder te merken veel taaldingetjes van mijn lieve moeder overgenomen. Op de academische instituten waar ik studeerde om schoolmeester te worden, zei men er wel eens wat over. Ik had een Mokumse tongval, (ijsssie sprak ik écht plat uit) en ik had een lekkere toffe ‘dikke L’. Als ik een proefles gaf, stonden er allemaal lovende zaken in het observatieverslag, maar men vermeldde er wel bij dat ik spraakles moest nemen om iets meer ABB (Algemeen Beschaafd Beatrix) te spreken, zodat ik ook bij de nietamsterdamse leerlingen beter over zou komen. Ik kon er wel inkomen. Bij een bepaalde les, waarbij de halve groep iets fouts deed, zei ik plots: ‘Jonges, dat doene we echt effe over, dat was gewoon naatje met de pet!’ De observerende leraar riep mij bij zich met wederom de mededeling: ‘Goede les, Gijssie, maarre... dat is naatje... dat snapt geen mens en klinkt ook niet zo fraai!’ En hoe meer ik erover nadacht door de jaren, hoe meer ik de goede man gelijk moest geven. Ik vroeg me onlangs af wat sommige uitdrukkingen eigenlijk betekenen. Ik heb er heel wat met mijn moeder doorgepraat, en in de diverse bargoense woordenboeken opgezocht, dus ik ben al veel wijzer. Maar ja... wat betekent ‘naatje’... en ‘naatje met de pet’? Nu..., u kent wellicht onze ‘Nationale Penis’, die saaie en lelijke witte pilaar bij het herdenkingsmonument op de Dam? Welnu, vele decennia terug was er ook al een nationaal monument, een soort stedemaagd, die midden op het Damplein stond, maar wel dicht bij het paleis. De bevolking noemde haar ‘Naatje’. En die Naatje was van zeer inferieure kwaliteit zandsteen gemaakt, waardoor kletsende regens en zuidweststormen al snel vat kregen en in korte regende de ledematen van Naatje op de damkeitjes, even later gevolgd door haar monumentale hoofd. Met lijmen en plakken werd gepoogd de schade te herstellen, edoch het werd helemaal, nulla, nada! Naatje dus! Wilt U het naadje van de kous weten, lees dan verder!

Da's toch Naatje...

Het naadje van de kous willen weten. Dat wil zeggen: het fijne van de zaak. De zegswijze is eerst in de 19de eeuw aangetroffen; zie Harreb. I, 444: Hij wil het naadje van de kous weten; Nkr. III, 1 Aug. p. 6: Hoe ingewikkeld het ook zij, het naadje van de kous weet hij; Dievenp. 141: Die vroeg van alles; 't naadje van de kous; Nkr. III, 26 Sept p. 5: In hun eigenzinnigheid meenen de sociaal-democraten van alles het naadje van de kous te kennen; S.M. 1: Zij wil nu 't naadje van de kous weten' en dringt zich tusschen de talrijke, nieuwsgierigbelangstellende burenen; Ndl. Wdb. IX, 1340. In het Antw. Idiot. 2214: den rechten draad van iets kennen.

Zich uit de naad werken. In verbinding met sommige wkw. beteekent 'kapot'. Het Ndl. Wdb. IX, 1340 wijst op Antw. Idiot. 1911: Iets is of gaat uit den naad, wanneer de draad waarmede het genaaid is, losgaat; evenzoo in Waasch Idiot. 451; Schuermans, Bijv. 204. Dit is evenwel in Noord-Nederland onbekend, weshalve ik liever zou denken aan 'bilnaad', wat ook beter past bij het wkw. lopen. In die verbinding kon 'uit den naad' de beteekenis aannemen van 'kapot' en dan in dien zin ook bij andere ww. worden gebruikt. Vgl. de syn. uitdr. zich uit de mikken lopen, waarin mik bet. dat deel van het onderlijf, waar de dijen samenkomen; gron. 't gad oet de hoaken lopen, hard en driftig lopen (Molema, 526); Limb. de bee(n) oet de vot loope; fri. de skonken ut it gat rinne; Harreb. III, IV: De hakken uit de lijken lopen, zich haasten; zie verder Amst. 69 (zich uit den naad lopen. En 't was toch zoo'n zoet weelde voor de kerels, in zoo'n hitte voortgesjord te worden, met 'n honderdmaal sneller gangetje dan zij zich uit den naad roeiende, ooit konden geven; Jord. II, 253: Zij minachtte haar uit-de-naad-loopende hulpvaardigheid en vriendelijkheid voor iederen buur; Nkr. I, 16 Febr. p. 6: 's Zomers als hij uit baden gaat, dan werk ik me uit de naad; Prol. 8: As je je de heele week uit de naad hebt gewerkt om te vrete; III, 28 Maart p. 4: Men werke zich in vrijheid maar lustig uit den naad; A. Jodenh. II, 29: Ze sappelde zich 'n halleve dag uit hun naad: 'k Loop me lievers uit me naad, as dat 'k me hals, lijf en nek breek. Anders in Peet, 54: Je schimpt op bloedvin en gezwel, en je loopt je amechtig den naad uit voor een pijndoovend geneesmiddeltje.

Nog meer gezegden:

1. het is krabben op de naad (= het eten is op)
2. in de naad zitten (= bang zijn)
3. je uit de naad lopen (= veel lopen, zijn uiterste best doen)
4. je uit de naad werken (= veel werken, zijn uiterste best doen)

▲ *Oma werkt zich uit de naad*

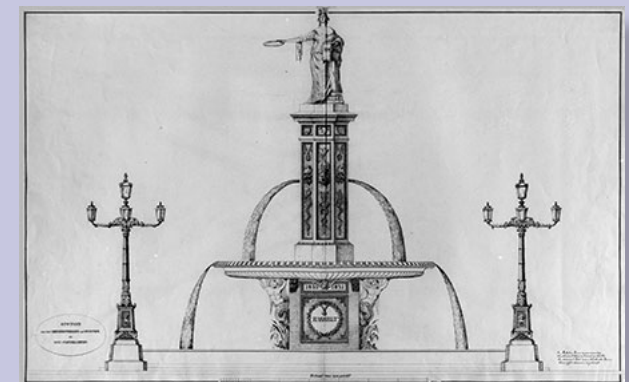
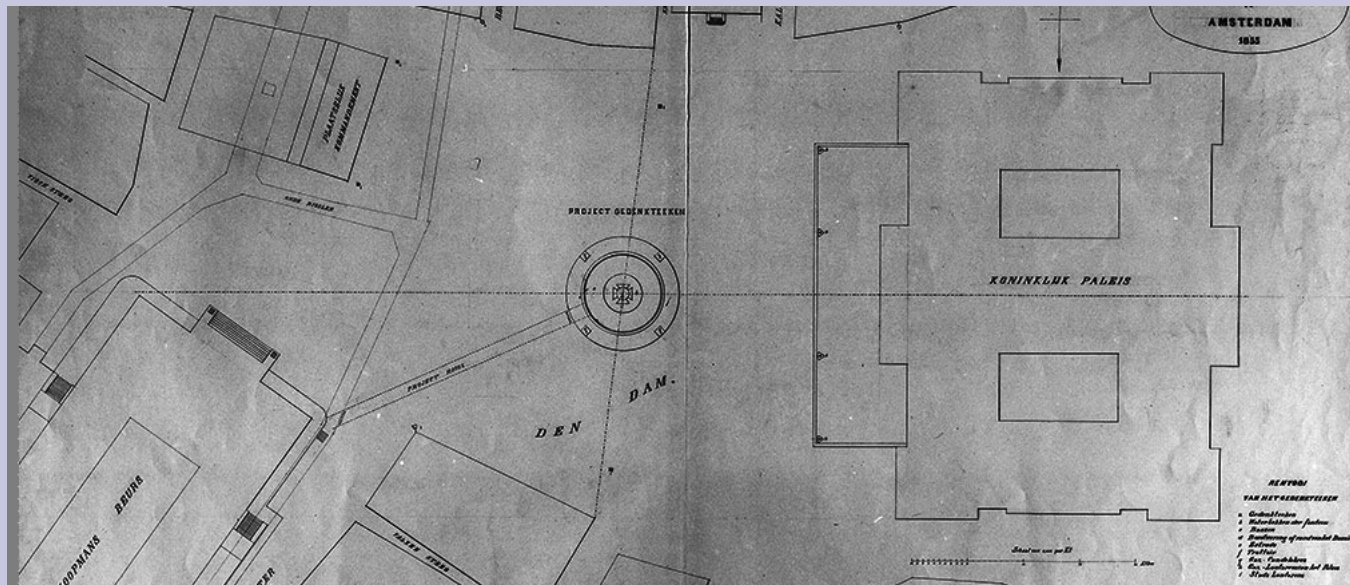
Naatje van de Dam = Naatje van de Dam of Naatje op de Dam, officieel De Eendracht, het Nationaal Monument dat tussen 1856 en 1914 op de Dam in Amsterdam tegenover het Paleis op de Dam heeft gestaan.

Nederlandse maagd te Amsterdam Verdwenen, maar toen was de leeuw al lang weer terug. De uitdrukking voor mislukking '**het is weer naatje**' is het enige dat aan haar herinnert.

Knudde = 1) Beneden peil 2) Geknoei 3) naatje 4) Narigheid 5) Niet best 6) Niet veel soeps 7) Niets waard 8) Nietswaardig 9) Niks 10) Niks waard 11) Pet 12) Prutswerk 13) Slecht gedaan 14) Sof 15) Waardeloos 16) Waardeloos!

Pet = 1) Baret 2) Flut 3) Hoofdbedekking 4) Hoofddekseel 5) Klak 6) Kledingstuk 7) Knudde 8) Kunststof 9) Kunststof voor flessen 10) Militair hoofddekseel 11) Mutts met een klep 12) naatje 13) Niet goed 14) Niets waard

Waardeloos = 1) Erg slecht 2) Flut 3) Iets van geen waarde 4) IJdel 5) Knudde 6) Lorrig 7) naatje 8) Niet correct 9) Nietig 10) Niets 11) Niets betekenend 12) Niets voorstellend 13) Niets waard 14) Nietszeggend 15) Nul 16) Nutteloos

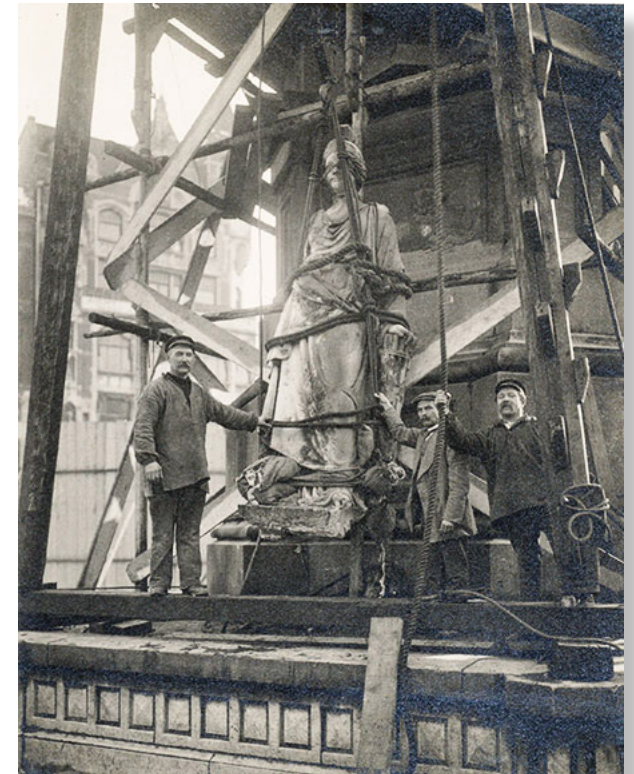
Naatje van de Dam of Naatje op de Dam, officieel De Eendracht, was een monument dat tussen 1856 en 1914 op de Dam in Amsterdam tegenover het Paleis op de Dam stond. Vijfentwintig jaar na de Tiendaagse Veldtocht begonnen enkele oud-strijders zich sterk te maken voor de oprichting van een nationaal monument. Het zou een herdenking zijn aan de veldtocht, maar tevens een symbool van de volksgeest van 1830-1831 en Nederlandse eendracht. Ondanks weinig draagvlak werd een prijsvraag uitgeschreven voor zulk een monument. De Eendracht werd door Louis Royer, van oorsprong een Vlaming, gemaakt. Al eerder had hij voor de stad Amsterdam het standbeeld van Rembrandt en dat van Vondel gemaakt. Kunstenaar Paul Tétar van Elven, bekend van de paleislantaarns, maakte het voetstuk. Op 10 december 1855 werd de eerste steen gelegd en op 27 augustus 1856 zou het monument in het bijzijn van koning Willem III worden onthuld door enkele invalide oud-soldaten. De onthulling geschiedde echter voortijdig door een windvlaag. Het zeventien meter hoge beeld bestond uit verschillende achtkantige en vierkante brokken Belgisch hardsteen. Deze werden daarbij gesierd door een leeuw, die echter volgens velen niet imposant was. Bovenop stond een bijna vier meter hoge vrouwfiguur, de Nederlandse Maagd. Al snel ontstond de bijnaam Naatje Eendracht, Naatje op de Dam en later kortweg Naatje. Waar deze naam vandaan komt, is niet geheel duidelijk. Het zou kunnen dat de tekst op het beeld verkeerd gelezen werd en dat NATIE voor NATJE werd aangezien, dat verbasterd werd naar Naatje. Dit was een gangbare vrouwen naam, afgeleid van Catharina (Mina), maar het woord zou ook kunnen verwijzen naar het vrouwelijk geslachtsdeel. De uitdrukking “het is naatje”, ook wel “naatje pet”, betekent “het is waarde-loos” en gaat waarschijnlijk terug op de erbarmelijke staat waarin het beeld al snel geraakte.

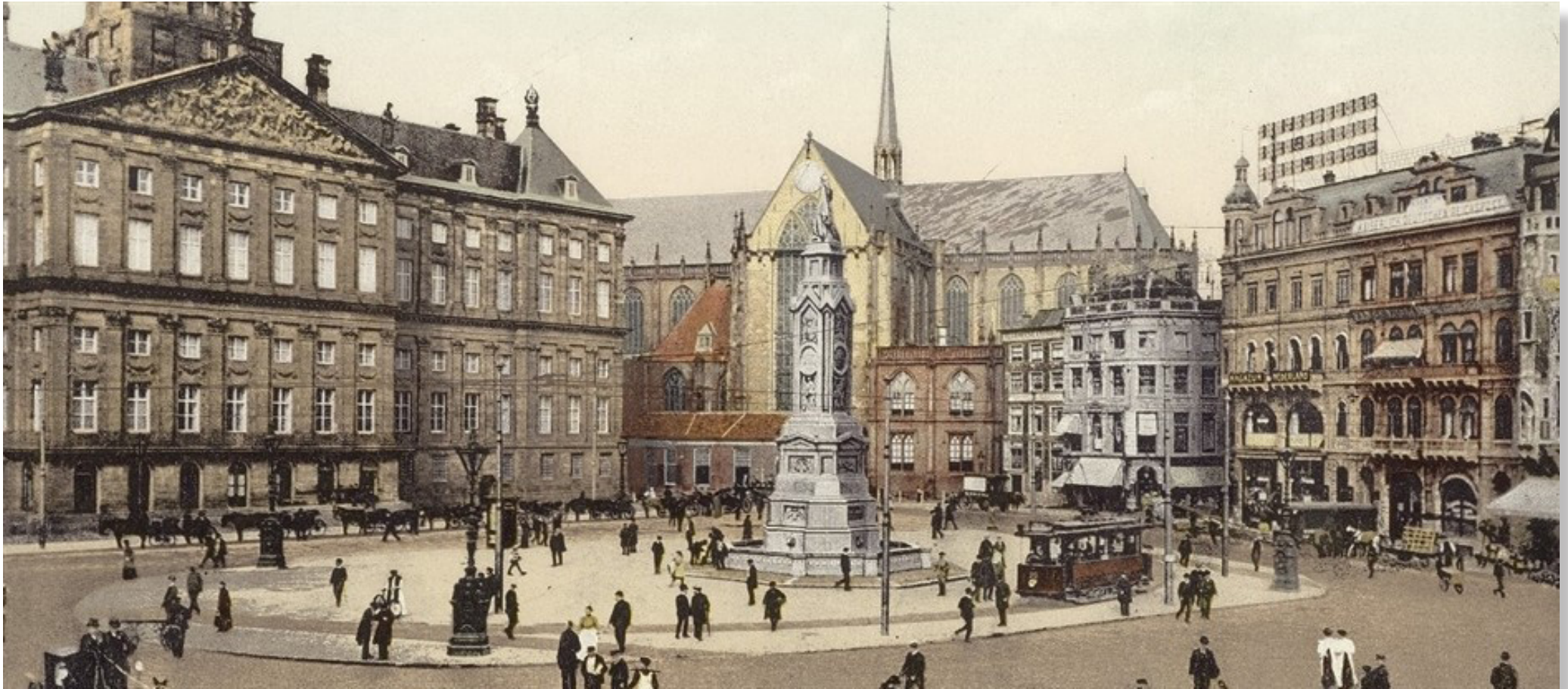
Vorst en regen deden hun werk en Naatje raakte na een aantal jaar een deel van haar neus kwijt. Haar hoofd zaagde men af om het te kunnen restaureren en nadien werd het teruggeschroefd op het beeld. Op 2 mei 1907 viel haar rechterarm kapot in het fonteinbassin. Haar arm werd niet vervangen. Haar voorhoofd, wangen en kuiten waren intussen ook ernstig aangevreten door het weer. Het monument werd dan ook geheel bedekt met bloemen als er hoog bezoek op de Dam werd verwacht, zodat het zicht aan het toegetakelde beeld werd ontnomen. Op 25 juli 1913 bespraken B&W in hun vergadering een voorstel om het beeld te laten verwijderen. De Dam werd verbouwd, de tramsporen op het gedeelte van de Dam voor het Paleis werden verlegd en op 8 april 1914 werd Naatje verwijderd. Volgens het (revue)liedje

Da's toch Naatje...

- ▲ *In 1898 is Naatje versierd tijdens de inhuldingsfeesten voor koningin Wilhelmina*
- ▼ *Op 8 april 1914 wordt Naatje weggetakeld*

Het verdwijnen van NAATJE VAN DEN DAM was “Heel Amsterdam in rouw”. Het refrein: *“Nu gaat Naaije treurig heen / O, noje le heine, ze moet verdwijnen / Nu gaat Naatje van de dam / Ze moet verdwijnen voor de Electriscche Tram.”* De restanten werden verplaatst naar het Stedelijk Museum. Alleen het hoofd zou in de jaren dertig nog in de beeldentuin bemost gezien zijn, maar is sindsdien nooit meer teruggevonden. In het begin van de jaren zestig zong Wim Sonneveld in zijn conference Frater Venantius een liedje, samengesteld uit tekstregels uit uiteenlopende Nederlandse liedjes. In sommige uitvoeringen daarvan is een van die regels: *“’t Is weer naatje op de Dam”* (zie pag.10/11).

bron https://nl.wikipedia.org/wiki/Naatje_van_de_Dam

Da's toch Naatje...

Naatje van de Dam in haar glorie dagen

De lijfwacht van Naatje op de Dam

De Dam rond 1900

Da's toch Naatje...

Het verdwijnen van NAATJE VAN DEN DAM.

Wat moe ter nu gebeuren
Waarom staat ze zoo te treuren
Naatje gaat nu heen
Wat een droef geweest
Kijkt treurig om haar heen
De raad van onze gemeente
Rekent om haar gemeente
Naar een museum toe
Voorwaar een treurig gedoe
Daar zet men haar weer op
Een ieder zingt de mop.

Refrein.

Nu gaat Naatje treurig heen
O, moje le heine, ze moet verdwijnen
Nu gaat Naatje van de dam
Ze moet verdwijnen voor de Electricisch Tram

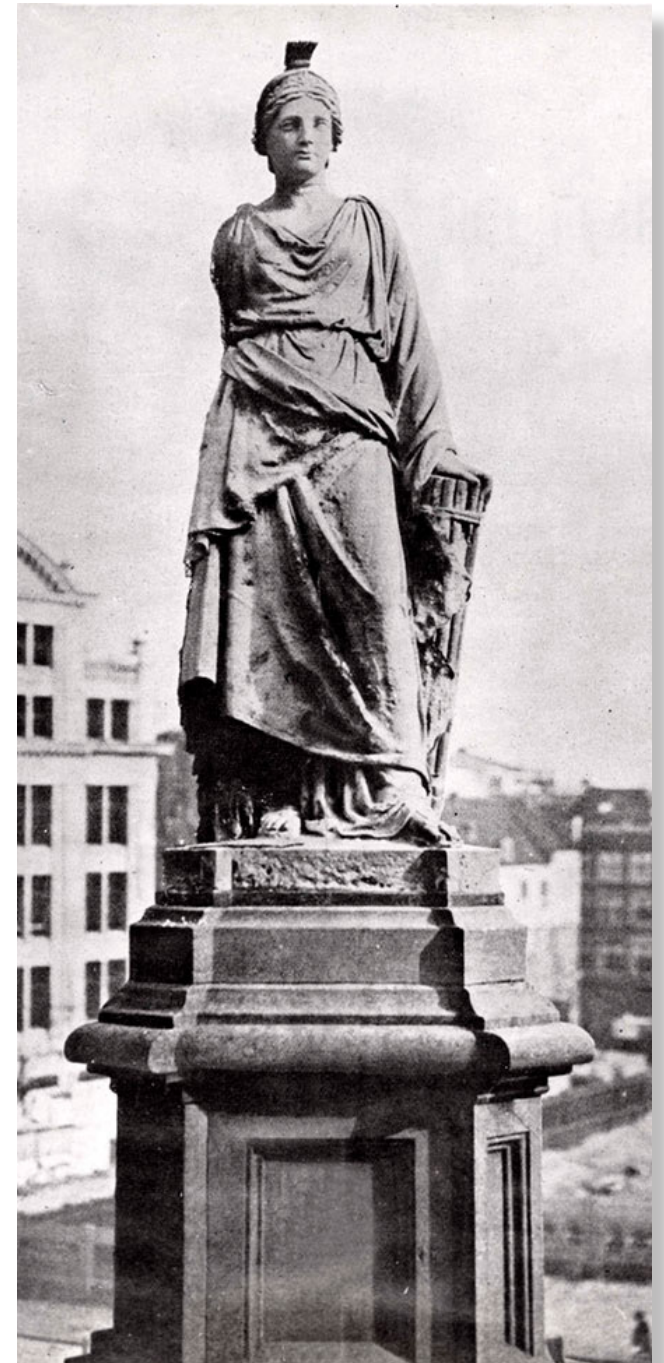
Als beeld van Neerlands vrijheid
Stond zij daar eens vol blijheid
Midden op den dam
Als een vrijheidsvlam
Te turen naar de tram
Ze stond daar met een arm
De gemeente kas zeer arm
Vond beter dat zij gaat
Dan dat zij daar staat
En haar arm maken laat
Heel Amsterdam in rouw
Want Naatje gaat op sjouw.

Re rein

Dit beeld van Neerlands glorie
Stond daar zoo lang potdori
Als een reine maagd
Word nu door gesaagd
Door ieder een beklagd
Met tranen in de oogen
Men kan dit niet gedoogen
En met een blik
Vol ergernis
Ziet men haar begravenis
Men sloopt haar met geweld
En nu gaat ze naar de belt.

Refrein.

Woorden van KLEINE PIET

'Taallessen Amsterdams': 'Naatje'

Welke associaties het ook moge oproepen, het woord 'naatje' (met een 't' dus), is afgeleid van de bijnaam van een standbeeld dat ooit op de Dam stond. Tegenwoordig doet het dienst als uitdrukking van een negatief gevoel over een object of situatie. Paul Arnoldussen is redacteur bij Het Parool en schrijver, met Amsterdam als voornaamste onderwerp. Hij was juryvoorzitter van de in 2006 door Het Parool georganiseerde verkiezing van het mooiste Amsterdamse woord en schreef het boek 'Amsterdams mooiste woord'. Een gekwalificeerd theorie docent, kortom. Danny is het Amsterdams volledig meester en, omdat hij zich wat minder in de boeken en wat meer op straat begeeft, bij uitstek geschikt om te laten zien hoe het in de hedendaagse praktijk kan worden gebracht.

Klik het YouTube/scherm om Pauls bijdrage te bekijken.

Da's toch Naatje...

Paul Arnoldussen weet het naadje van de kous

Cabaretier, conferencier en revueman Wim Sonneveld heeft het ook over 'naatje'. Hij zingt als de zingende frater (Frater Venantius) een lied, waarvan de tekst hieronder staat. Op Youtube is het lied van Venantius te zien en te horen, met de verwijzing naar 'naatje'.

Klik het youtube/scherm rechtsonder om te zien en te luisteren.

De illustere Conferencier Wim Sonneveld vertelt en zingt (let op de rode regel):

Mag ik even de gitaar stemmen als u wilt? Geef u mij eens even de A van Antonius als u wilt, en de B van Benedictus. Dank u wel hoor. Zeg maar ja tegen 't leven, ja tegen 't leven Van je Amen en je Gloria joechee. Zeg maar ja tegen 't leven, ja tegen 't leven Anders zegt 'r 't leven nog nee Ik ben Frater Venantius uit Schin-op-Geul, beter bekend als de Zingende Frater. Niet te verwarren met die andere artiest uit Ubach-over-Worms, da's de Pratende Pater. En dan hejje nog schijnt 't in Schimmert, de Brullende Broeder. En ergens in Herkenraad hebben ze dan ook nog een Kronende Waardemoeder. En als ik goed ben ingelicht zijn er in Susteren twee zuchtende zusteren. Maar ik neem dat u mij daar niet mee verward. Verschoning dus maar 't mos me even van 't hart. Ik zing liedjes die de mensen pakken en iets meegeven, voor hun ongelukken en hun ongemakken. Ik zing wijsjes over al 't mooie en 't schone in de schepping. Ik zing alleen helaas nooit wijsjes over meisjes. Nee maar da kom nog wel zeggen ze bij ons in de kloosterfamilie, na 't concilie. Zeg dat concilie duurt nog minstens vijfentwintig jaar he. Nou ja de tien overlevenden worden dan automatisch kardinaal. Da's een goeie he, die hek uit de recreatiezaal. Ja, weten ze veul zeggen ze bij ons in Schin-op-Geul. (refein) Zeg als u zin heb om mee te zingen, graag hoor. We zitten nou toch zo gezellig oecomenisch onder mekaar. Weet u de laatste spreuk al van de oecomenische beweging? Samen naar de kerk, ja gezellig! Ja, mot je nog een peul zeggen ze bij ons in Schin-op-Geul. (refein) Oh ik moet u even iets vertellen over de kerstdagen. 't Was enorm koud hè met de kerstdagen. Het is nou lang zo koud niet meer als met de kerstdagen. Maar 't was met de kerstdagen reuze koud hè. Ik liep op straat, ik dacht bij m'n eigen "kom, verdulleme Venantius" dacht ik, "ik ga eens even een hartverwarmertje kopen hè". Ik wil een cafeetje binnengaan, wat zie'k voor de deur zitten, een nonnetje. Ik zeg "mens wat zit je daar te doen", ze zegt "Frater, ik haal op voor kersemis". Ik zeg "zuster u ziet blauw van de kou, ga eens gauw even mee naar binnen, vooruit, schiet op". Zegt ze "nou vooruit maar dan in een donker hoekje hoor". Afijn, we zitten in een donker

Da's toch Naatje...

Klik het scherm hieronder om het lied te horen

hoekje, ik zeg “en je gaat ook iets gebruiken, je neem een dubbele jenever”. Ze zegt “frater, een non jenever?”. Ik zeg “Jawel, een non jenever, je ziet blauw van de kou, straks gebeurt er iets met je, vooruit schiet op”. Ze zegt “ik doe ‘t niet”, ik zeg “je doet ‘t wel je neem een dubbele jenever!” Zegt ze “nou vooruit maar dan in een koppie”. Afijn d'r kom een ober, d'r kom een ober en ik zeg “voor mij een vermoutje en dan nog een dubbele jenever in een koppie”, en die ober die roept naar ‘t buffet “een vermout en een dubbele jenever in een koppie”, toen roept die man van achter ‘t buffet “is die verrekte non d'r nou alweer?”. (refrein) Oh ik moet u nog even iets vertellen over dat zelfde cafeetje zeg. Vanmorgen kom ik er weer voorbij, ik denk “weet je wat ik ga eens even een kopje koffie halen”, ‘t was tenslotte ochtend hè. Ik sta aan de toonbank komt er opeens een chauffeur op me af en die zegt tegen me “frater, kan ik u iets vragen?”. Ik zeg “ga je gang”. Hij zegt “frater, bestaan er zulke kleine pinguïns?”, ik zeg “nee chauffeur die bestaan niet, als je die gezien hebt zijn ‘t speelgoeddingetjes”. Toen zegt ‘ie “frater, bestaan er dan zulke grote pinguïns?”, ik zeg “ja die bestaan wel, dat zijn dan jonkies.”. Zegt ‘ie “frater, bestaan er zulke grote pinguïns?”, ik zeg “nee chauffeur, die bestaan absoluut niet. Toen zegt ‘ie “verdulleme frater, heb ik toch twee nonnen overreden!” (refrein) Ziet de lelies lustig dromen, Ziet hoe ‘t dartel bijtje doet Ziet de maan schijnt door de bomen, Schittert in de zonnegloed Moeder de kat heb jongen gekregen, Moeder, onze kraai is dood Bij de muur van ‘t ouwe kerkhof Schoon zijn vader ‘t hem verbod (refrein) Oh verdulleme, ik mot effe m'n bril afvegen hoor. Ja als ik succes heb beslaat de bril altijd. En zonder bril ben ik geen mens, laat staan een frater. ‘k Kan zonder de bril de bril niet eens zien, weet u dat. Zo, daar zijn we weer he he. Laat een lied uw dag doorklinken en uw hart verliest zijn steen sikkels blinken, sikkels klinken, vliegen als een schaduw heen niets te mokken, niets te maren, alleman van Neerlands stam uren dagen maanden jaren, **‘t is weer naatje op de Dam.** (refrein) ‘k Heb nog een hele goeie. Die heb ik van de broeders uit de keuken, daar hoor je de beste. Op een klein perronnetje, op een klein perronnetje, staan naast mekaar een kardinaal, in vol ornaat, goed gegeten, al jarenlang goed gegeten, en naast hem staat een generaal, ook in vol ornaat. Die twee hebben een beetje de pest aan mekaar. Oh ja, dat komt onder dat volk ook voor he. Die kardinaal denk “ik ga ‘s even toenadering zoeken”. Hij zegt tegen de generaal: “kunt u mij ook zeggen hoe laat de volgende trein naar Den Haag gaat, conducteur?”. Da's een goeie hè? Ja, maar hij is nog niet uit hoor! Toen zegt de generaal tegen de kardinaal in vol ornaat: ‘Die gaat om vier uur, maar in Uw positie zou ik niet reizen, juffrouw. (refrein).

Was getekend: uw Gijsbreght

Post Scriptum

Waarom precies moest Naatje verdwijnen? De meningen zijn nogal verdeeld. Voorop staat natuurlijk dat de toestand van het monument belabberd was. Niet alleen braken spontaan onderdelen van Naatje af en belanden in de fontein of - nog erger - tussen het publiek op straat. Maar er was ook plaatsgebrek, omdat de paardentram de Dam gekozen had als begin-/eindpunt van veel lijnen. Toen in 1900 de gemeente de exploitatie overnam met elektrische trams bleef de Dam eindpunt omdat het nu eenmaal traditie was. Beide foto's rechts laten een Dam zien waar de elektrische tram het verhoogde ovale voetgangersgebied rond het monument in bezit had genomen met een inmiddels dubbel kringspoor, bijna over de tenen van Naatje. Een onhoudbare situatie vonden burgemeester, hoofdcommissaris van politie en directeur van Publieke Werken. De Raad schaarde zich achter hun bevindingen, namelijk dat de Dam heringericht moest worden na het verwijderen van het monument De Eendracht. Het laatste uur van Naatje had geslagen...

De kranten stonden bol van de aanstaande verdwijning. Er blijkt sprake van een verhuizing naar de tuin van het Stedelijk Museum. Ook zou het 'beruchte' monument het paleis ontzien. Er is sprake van tijdelijke opslag en dan herplaatsing in de nieuwe wijk Plan Zuid naar ontwerp van Berlage. In de Standaard van 9-10-1913 krijgen naast het verkeer vooral de sociaal-democraten de schuld van de aanstaande verdwijning.

Da's toch Naatje...

Het doodvonnis van Naatje.

Zooals men weet, komt op het programma van de feestcommissie Plan 1913 te Amsterdam ook voor het plaatsen van een blijvend monument op den Dam, ter vervanging van het beeld, bekend onder den populairen naam van „Naatje”.

't Voorstel werd — aldus *De Tel.* — reeds in een vergadering van de Raadhuis-Dam-commissie ter sprake gebracht en daar bleek, dat de heeren zich uitmuntend met Naatje's verdwijning konden vereenigen.

Het moet in de bedoeling liggen den Dam een masten-versiering te geven, zooals men die op het St. Marcusplein te Venetië aantreft. De plannen dien-aangaande zijn echter nog niet in bijzonderheden vastgesteld.

Naatje's heengaan.

Er is weemoed ditmaal in het gewoonlijk zoo onaandoenlijke Gemeenteblad. Geklemd tusschen berichten van allerlei aard, staat er daar een van dezen inhoud: Voor f5000 willen B. en W. Naatje van den Dam wegwerken naar den tuin van het Stedelijk Museum, om haar later in het uitbreidingsplan-Zuid een nieuwe rol te doen spelen.

Naatje zonder haar Dam! De Dam zonder zijn Naatje! O, het is te veel! Wie, wie zal ooit naar waarde schetsen, wat Naatje geweest is voor den Dam! Wat zij gezien, gehoord, geroken heeft. En: wat zij gedacht heeft! Nederland en Oranje, ziedaar de smik waarin de smart van oud-Amsterdam zich uit bij het gedenken aan wat was...

Naatje „past niet meer in het kader van het gewijzigde Damplein”. Zoo staat het in 't Gemeenteblad. Dat is haar grafschrift. Z66 vergaat de glorie van een monument.

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

